

ОГЛЯД ІНСТРУМЕНТІВ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ (січень – лютий 2024 р.)

Грошово-кредитна сфера

Протягом дії воєнного стану Національний банк України продовжує реалізацію комплексу заходів, спрямованих на підтримання фінансової стійкості держави та регулювання фінансового сектора.

Рівень інфляції в Україні знижується тринадцятий місяць поспіль¹. За даними Державної служби статистики України, у січні 2024 р. споживча інфляція в річному вимірі (р/р) знизилася до 4,7 %. У місячному вимірі (відносно грудня 2023 р.) ціни зросли на 0,4 % (рис. 1).

Рис. 1. Індекс споживчих цін, до відповідного місяця попереднього року, %
Джерело: НБУ, Держстат України.

Ціни на *сирі продукти харчування* в січні зросли на 2,1 % р/р порівняно з їхнім зростанням на 2,2 % р/р у грудні 2023 р. Зокрема, зростання цін на овочі в річному вимірі становило 13,1 % р/р, а відносно грудня овочі подорожчали на 16,8 % р/р. Ціни на фрукти зросли на 2,3 % р/р та 4,5 % р/р відносно грудня. Водночас вартість яєць у січні в річному вимірі знизилася на 18,7 %, а відносно грудня – на 8,4 % р/р. Суттєве здешевлення цукру (на 8,4 % р/р та на 2,9 % р/р відносно грудня) стало наслідком низьких експортних цін та збільшення виробництва.

Подорожчання *оброблених продовольчих товарів* у січні сповільнилося до 5,5 % р/р порівняно з 5,9 % р/р у грудні. Така динаміка пояснюється подальшим відображенням ефектів від гарних урожаїв, зокрема зниженням тиску з боку витрат бізнесу на харчову сировину та корми. При цьому в січні зафіксовано зниження цін

¹ Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у січні 2024 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-sichni-2024-roku>

на окремі оброблені продовольчі товари. Зокрема, подешевшали хліб і хлібопродукти (на 2,8 % р/р) та соняшникова олія (на 16,1 % р/р та на 0,9 % р/р відносно грудня). Водночас ціни на м'ясо та м'ясопродукти в січні відносно грудня знизилися на 1,1 % р/р, проте в річному вимірі зросли на 10,2 % р/р.

Ціни на *непродовольчі товари* в січні знизилися на 0,2 % р/р порівняно з їхнім зниженням на 0,1 % р/р у грудні завдяки збереженню відносно курсової стійкості гривні. При цьому в січні зафіксовано зниження цін на окремі непродовольчі товари як у річному, так і в місячному вимірі, зокрема на одяг (на 6,6 % р/р та на 5,6 % р/р відносно грудня) та взуття (на 7,1 % р/р та на 5,5 % р/р відносно грудня).

Темпи зростання вартості *послуг* у січні сповільнилися до 10,1 % р/р порівняно з 10,7 % р/р у грудні. Помірніше дорожчали послуги кафе та ресторанів під впливом зменшення тиску з боку витрат на продовольчу сировину. Також сповільнилося зростання вартості медичних, ветеринарних, фінансових послуг, страхування, обслуговування автомобілів, кінотеатрів, хімічного чищення. Натомість швидше дорожчали окремі послуги з утримання житла та послуги з особистого догляду як через підвищений попит, так і через дефіцит кваліфікованих кадрів.

Ціни на *пальне* в січні в річному вимірі знизилися на 0,1 % р/р порівняно з їхнім зростанням на 2,7 % р/р у грудні, при цьому в місячному вимірі (відносно грудня) вартість пального знизилася на 4,6 % р/р, що стало найкращим місячним показником за період з липня 2023 р. Така динаміка зумовлена передусім стабільністю світових цін на нафту та поліпшенням ринкових очікувань в умовах контрольованої ситуації на валютному ринку.

Зростання *адміністративно регульованих цін* у січні сповільнилося до 10,4 % р/р порівняно з 10,7 % р/р у грудні. Далі повільніше дорожчали алкогольні напої та тютюнові вироби через сповільнення зростання виробничих витрат та значний тиск з боку нелегальної продукції. Зростання цін на автотранспортні послуги в січні (6,8 % р/р та 0,6 % р/р відносно грудня) залишилося на рівні попереднього місяця з урахуванням тенденції зростання вартості праці. Натомість ціни на послуги залізничного пасажирського транспорту в січні знизилися на 1,1 % р/р, проте зросли на 2,5 % р/р відносно грудня.

Нагадаємо, що пікового значення з початку війни (26,6 % р/р) інфляція досягла в грудні 2022 р., після чого неухильно знижувалася внаслідок забезпечення курсової стійкості, достатньої внутрішньої пропозиції продовольчих товарів, зниження світових цін на товарних ринках, а також швидкого пристосування бізнесу до нових викликів війни. Водночас в умовах війни залишаються високими ризики посилення проінфляційних чинників, зокрема через руйнування інфраструктури та ускладнення логістики.

Актуальний прогноз регулятора щодо динаміки цін протягом 2024–2026 рр., наведений в «Інфляційному звіті»² за січень 2024 р., передбачає такі показники зростання індексу споживчих цін у річному вимірі: 2024 р. – 8,6 %, 2025 р. – 5,8 %, 2026 р. – 5,0 %.

² Інфляційний звіт. Січень 2024 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q1.pdf?v=7

Міжнародні резерви України скоротилися на тлі затримки надходження зовнішнього фінансування³. Станом на 01 лютого 2024 р. обсяг міжнародних резервів країни знизився до 38 525 млн дол. США. За січень вони знизилися на 2 млрд дол. США, або на 4,9 % порівняно з груднем унаслідок значних валютних інтервенцій НБУ для збереження курсової стійкості гривні, боргових виплат країни в іноземній валюті та менших порівняно з попередніми місяцями обсягів надходження міжнародної допомоги (рис. 2).

Міжнародні резерви України, млрд дол. США

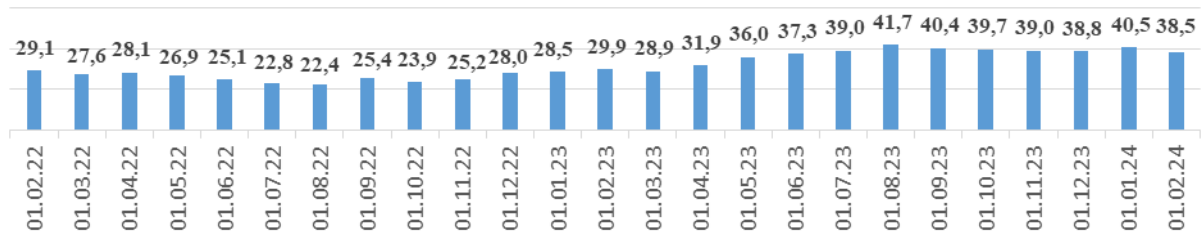

Рис. 2. Міжнародні резерви України, млрд дол. США

Джерело: НБУ.

На валютні рахунки уряду в НБУ в січні 2024 р. спрямовано загалом 899 млн дол. США, зокрема 387 млн дол. США – позикові та грантові кошти від Японії, що надійшли через Світовий банк; 512 млн дол. США – від розміщення валютних ОВДП. Крім того, у січні 2024 р. Україна виплатила за обслуговування та погашення державного боргу в іноземній валюті 442 млн дол. США, з яких 369 млн дол. США – обслуговування та погашення ОВДП; 70 млн дол. США – Світовому банку; 4 млн дол. США – іншим міжнародним кредиторам. Чистий продаж валюти НБУ в грудні становив 2 533 млн дол. США.

Поточний обсяг міжнародних резервів забезпечує фінансування 5,1 місяця майбутнього імпорту, що суттєво перевищує загальносвітові стандарти (не менше 3 місяців).

Банківський сектор отримав рекордний прибуток за підсумками 2023 р.⁴ Платоспроможні банки в 2023 р., за попередніми даними, отримали 86,5 млрд грн чистого прибутку, що майже вчетверо вище показника 2022 р. та на 12 % вище за результати 2021 р. При цьому лише 7 із 63 платоспроможних банків зафіксували збиток на загальну суму 245 млн грн. Крім того, у грудні 2023 р. згідно зі змінами до законодавства банки донарахували річну суму податку на прибуток за результатами 2023 р. в цілому за підвищеною ставкою 50 %. Отже, загальна сума податку на прибуток, сплаченого банками, за 2023 р. становила 73,5 млрд грн.

Одним із чинників зростання прибутковості банків стали значно менші відрахування в резерви під збитки від активних операцій, які за рік скоротилися на 86 %. Загалом із початку повномасштабного вторгнення банки сформували резерви в розмірі 133 млрд грн, з яких у 2023 р. – лише 17 млрд грн. Проте головним чинником прибутковості сектора залишається зростання процентних

³ Міжнародні резерви становили 38,5 млрд дол. США за підсумками січня. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/mijnarodni-rezervi-stanovili-385-mlrd-dol-ssha-za-pidsumkami-sichnya>

⁴ Банківський сектор отримав 86,5 млрд грн прибутку за 2023 рік згідно з оперативними даними. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-otrimav-865-mlrd-grn-pributku-za-2023-rik-zgidno-z-operativnimi-danimi>

доходів, передусім від високоліквідних активів. При цьому станом на 01 січня 2024 р. кредитний портфель банківської системи України, сформований корпоративними та роздрібними позичальниками, становив 972 млрд грн, натомість загальні інвестиції банків у державні цінні папери зросли до 1355 млрд грн (зокрема ОВДП – 733 млрд грн, депозитні сертифікати НБУ – 622 млрд грн). Таким чином, більшу частку процентних доходів банків наразі складають доходи, отримані від держави в особі КМУ та НБУ, що негативно позначається на перспективах відновлення економіки, основним джерелом якого мають бути кредитні ресурси, спрямовані банками на підтримку поточної та інвестиційної діяльності підприємств-позичальників.

Частка непрацюючих банківських кредитів поступово скорочується⁵. Згідно з опублікованими звітними даними станом на 01 січня 2024 р.⁶, частка непрацюючих кредитів (NPL) у банківському секторі становила 37,4 %, що на 0.8 в. п. нижче показника на 01 січня 2023 р. Обсяг непрацюючих кредитів за рік загалом скоротився майже на 10 млрд грн до 422 млрд грн. При цьому основним чинником скорочення частки NPL стало зростання кредитного портфеля, передусім – у роздрібному сегменті ринку. Іншими причинами скорочення частки непрацюючих кредитів стали реструктуризація та подальше відновлення обслуговування проблемної заборгованості корпоративними клієнтами, що відбулося переважно в державних банках, а також списання непрацюючих кредитів фізичним особам.

Попри активну роботу банків із урегулювання непрацюючих кредитів, їхня частка залишається високою. Вагомою причиною такої ситуації є повномасштабна війна, яка зумовила нову хвилю дефолтів клієнтів. Зокрема, згідно із дослідженням НБУ⁷, у жовтні 2023 р. «воєнні» непрацюючі кредити бізнесу становили 31 % їхнього загального обсягу. У роздрібному портфелі за час війни накопичилася понад половина теперішнього обсягу непрацюючих кредитів. При цьому більшість «воєнних» NPL не пов'язані безпосередньо з окупацією або руйнуванням, тому такі позичальники потенційно зможуть поновити обслуговування позик з подальшим відновленням економіки. Крім того, банки активно працюють із проблемними активами, передусім проводять реструктуризації. За даними опитування, банки реструктурували 73 млрд грн, або понад 89 % «воєнних» непрацюючих кредитів. При цьому кредити боржників, основні активи яких втрачено, розташовано на окупованих територіях або в зоні бойових дій, зарезервовано більше ніж на 77 %.

Запропоновано зміни до законодавства про бюро кредитних історій⁸. Регулятор запропонував унести зміни до Закону України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» та інших законів щодо державного регулювання та функціонування бюро кредитних історій (далі – БКІ), ураховуючи ключове значення таких установ для ринку споживчого кредитування. Запропонованими змінами, зокрема, передбачено:

⁵ Частка непрацюючих кредитів у банках за 2023 рік скоротилася до 37,4 %. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchih-kreditiv-u-bankah-za-2023-rik-skorotilasya-do-374>

⁶ Наглядова статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3>

⁷ Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2023 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-N2.pdf?v=6#page=25

⁸ Національний банк ініціює оновлення законодавства про бюро кредитних історій. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-initsiyuye-onovlennya-zakonodavstva-pro-byuro-kreditnih-istoriy>

- обов'язок БКІ своєчасно виправляти помилкові дані й забезпечувати надійний захист даних, зберігати кредитну історію протягом 10 років та належним чином її знищувати, прозорий механізм звернення позичальника;
- обов'язок кредитора / нового кредитора отримувати згоду позичальника та надати її на запит БКІ / НБУ, інформувати позичальника про назву та адресу БКІ, підставу та мету збирання і використання даних;
- повноваження НБУ приймати нормативно-правові акти та рекомендації, реагувати на виявлені порушення у процесі розгляду звернень позичальників, застосовувати коригувальні заходи та заходи впливу за порушення зазначених норм.

Водночас оновлення законодавства покликане встановити справедливі правила гри для всіх учасників ринку для збереження повноти, чистоти і достовірності даних та забезпечення цільового використання кредитної історії виключно для оцінювання кредитоспроможності, управління кредитним ризиком і здійснення верифікації клієнта. З цією метою:

- з'явиться можливість транскордонного обміну даними між національними та іноземними бюро, що дасть змогу отримувати через БКІ інформацію про заборгованість клієнтів перед іноземними кредиторами;
- колекторська компанія зможе отримати такі дані лише від кредитора / нового кредитора та використати їх виключно для взаємодії з боржником такого кредитора / нового кредитора, або якщо особа є представником / спадкоємцем / поручителем / майновим поручителем за таким договором;
- передбачається встановити штраф від 3 000 до 6 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян за використання даних кредитної історії не за цільовим призначенням, що вважатиметься порушенням вимог щодо етичної поведінки.

Важливим аспектом пропонованих змін також є удосконалення регулювання та нагляду за діяльністю БКІ, зокрема встановлення вимог до їхньої структури власності, керівників та системи внутрішнього контролю, що забезпечить належний рівень інституційної здатності БКІ надавати сучасні та якісні сервіси.

Система електронних платежів НБУ працює у штатному режимі та продовжує внутрішню трансформацію⁹. Упродовж 2023 р., попри продовження повномасштабної війни, система електронних платежів НБУ (далі – СЕП) надійно та безперебійно задовольняла потреби банківської системи та її клієнтів у розрахунках у національній валюті та ефективно розвивалася.

Торік через СЕП було здійснено на 17 % більше платежів за кількістю та на 58 % більше за сумою, ніж у попередньому році. З 01 квітня 2023 р. запрацювало нове покоління системи (версія СЕП-4.0), завдяки якому електронні платежі стали ще швидшими, зручнішими та безпечнішими. З цього часу система функціонує на базі міжнародного стандарту ISO 20022 в режимі 24/7/365. Крім того, з часу запровадження цілодобового режиму роботи системи спостерігалася тенденція зростання попиту клієнтів на використання СЕП у вихідні дні. Так, якщо у квітні 2023 р. кількість платежів, зокрема в суботу, у середньому становила близько

⁹ СЕП у 2023 році: безперебійні платежі та ефективний розвиток. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/sep-u-2023-rotsi-bezperedbiyni-plateji-ta-efektivniy-rozvitok>

200 тис., то в грудні вона зросла вдвічі. Водночас система здатна обробляти впродовж одного дня в 10 разів більше платежів, ніж теперішні обсяги.

Наразі НБУ працює над подальшим розвитком та упровадженням наступної версії системи СЕП-4.1 з функціоналом миттєвих платежів, який планується здійснити до 2025 р. Крім того, в наступних версіях системи розглядається можливість реалізації мультивалютності, трекінг-сервісу для платежів, сервісу оцінки ризику платіжних операцій тощо.

Зі спецрахунку, відкритого НБУ, з початку повномасштабної війни перераховано на потреби оборони понад 33 млрд грн¹⁰. Оприлюднено інформацію про стан спеціального рахунку, відкритого НБУ 24 лютого 2022 р. для допомоги Силам оборони. Отже, станом на 01 лютого 2024 р. залишок коштів на спецрахунку становить майже 1,8 млрд грн. Усього з початку війни на спецрахунок надійшло майже 35 млрд грн в еквіваленті, зокрема за січень – понад 259 млн грн. Кошти перераховували як громадяни та підприємства України, так і міжнародна спільнота (зокрема зі США, Сполученого Королівства, Німеччини, Швеції, Фінляндії, Польщі, Швейцарії, Норвегії, Австралії, Франції, Канади, Болгарії, Гонконгу та ще багатьох країн світу). З-за кордону в іноземній валюті (долари США, євро, фунти стерлінгів, канадські долари, китайські женьміньбі, єни, швейцарські франки, злоті, австралійські долари) надійшло майже 15,7 млрд грн в еквіваленті. Загалом з початку війни зі спецрахунку на потреби оборони НБУ перерахував понад 33 млрд грн, у т. ч. в січні 2024 р. – майже 516 млн грн.

Підсумкові тези

- Рівень інфляції в Україні в річному вимірі (4,7 % у січні 2024 р.) знижується протягом 13 місяців поспіль, опустившись більш ніж удвічі нижче довоєнного значення (10,0 % у січні 2022 р.). Темпи зниження інфляції суттєво випереджають прогнози НБУ, що прискорює формування передумов для повернення до режиму інфляційного таргетування.

- Поточний рівень міжнародних резервів країни забезпечує фінансування 5,1 місяця майбутнього імпорту, що суттєво перевищує загальносвітові стандарти (не менше 3 місяців). Водночас, з огляду на значні бюджетні потреби в умовах війни, подальша підтримка уряду з боку міжнародних партнерів залишається критично важливою.

- Зростання прибутковості банківської системи відбувається за рахунок подальшої концентрації активів у різних видах державних цінних паперів, що негативно позначається на виконанні банками їхньої основної функції – кредитування поточної та інвестиційної діяльності позичальників. При цьому зміни законодавства у сфері оподаткування, ухвалені наприкінці 2023 р., зробили банківську систему вагомим донором державного бюджету.

- Частка непрацюючих банківських кредитів (NPL) поступово скорочується, проте залишається аномально високою. Одним із можливих варіантів прискорення процесу оздоровлення кредитних портфелів банків є створення спеціалізованої державної установи з управління проблемними активами для прийняття нею на

¹⁰ Зі спецрахунку, відкритого НБУ на потреби оборони, з початку повномасштабної війни перераховано понад 33 млрд грн, за січень рахунок поповнився на понад 259 млн грн. URL: <http://surl.li/qwvzgz>

баланс портфелів NPL державних банків з можливістю подальшого долучення до цього механізму банків з приватним капіталом.

- Запропоновані регулятором зміни до нормативно-правової бази про бюро кредитних історій зумовлені потребою осучаснення законодавства щодо сервісів бюро та спрямовані на посилення механізмів захисту прав позичальників, захисту персональних даних, удосконалення системи обміну кредитною інформацією, впровадження ефективної наглядової функції НБУ за додержанням законодавства у сфері формування та обігу кредитних історій.

- Штатне функціонування платіжної інфраструктури є однією з ключових передумов забезпечення фінансової стійкості країни. Безперебійна робота ІТ-сервісів НБУ дає змогу новому поколінню СЕП працювати в режимі 24/7/365, а банкам-учасникам – здійснювати платежі клієнтів у звичайному режимі за будь-яких умов. Наступні версії СЕП передбачатимуть можливість здійснення миттєвих платежів, мультивалютність, оцінку ризику платіжних операцій та інші новації.

- Подальша акумуляція та оперативний розподіл гривневих і валютних коштів на спеціальному рахунку для допомоги Силам оборони, відкритому НБУ, сприятиме прискоренню процесу повного відновлення територіальної цілісності країни.